

AKSIYADORLIK JAMIYATLARI MOLİYAVIY HISOBOTLARINI MOLİYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

G'oziyev Asilbek Sunnatullo o'g'li

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Kechki ta'lim va magistratura fakulteti
Buxgalteriya hisobi (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi MBR 01 guruhi
magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan tuzilayotgan moliyaviy hisobotlarni Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Maqolada xalqaro standartlarga asoslangan hisobotlarning ahamiyati, ularni joriy etishdagi muammolar, shuningdek, amaldagi milliy standartlar va MHXS o'rtasidagi farqlar yoritib berilgan. Taklif etilayotgan takomillashtirish choralari orqali aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy axborotini yanada shaffof, taqqoslanadigan va xalqaro moliyaviy bozorlar talablariga mos holda tayyorlash imkoniyatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari investorlar ishonchini oshirish, tashqi investitsiyalarni jalb qilish va korxonalar faoliyatining moliyaviy tahlilini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyati, moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, MHXS, IFRS, moliyaviy tahlil, shaffoflik, buxgalteriya hisobi, investitsion jozibadorlik, moliyaviy axborot sifati.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы совершенствования финансовой отчетности, составляемой акционерными обществами на основе международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). В статье освещается значение отчетности на основе международных стандартов, проблемы их внедрения, а также различия между действующими национальными стандартами и МСФО. Благодаря предлагаемым мерам совершенствования открываются возможности для более прозрачной, сопоставимой и соответствующей требованиям международных финансовых рынков подготовки финансовой информации акционерных обществ. Результаты исследования служат для повышения доверия инвесторов, привлечения внешних инвестиций и более эффективной организации финансового анализа деятельности предприятий.

Ключевые слова: акционерное общество, Финансовая отчетность, международные стандарты, МСФО, МСФО, финансовый анализ, прозрачность, Бухгалтерский учет, инвестиционная привлекательность, качество финансовой информации.

Abstract: This article analyzes the issues of improving financial reporting compiled by joint-stock companies based on international Financial Reporting Standards (IFRS). The article highlights the importance of reporting based on international standards, the problems of their implementation, as well as the differences between current national

standards and IFRS. The proposed improvement measures open up opportunities for a more transparent, comparable and compliant preparation of financial information for joint-stock companies. The results of the study serve to increase investor confidence, attract external investment, and better organize financial analysis of enterprises.

Keywords: *joint stock company, Financial reporting, international standards, IFRS, IFRS, financial analysis, transparency, Accounting, investment attractiveness, quality of financial information.*

KIRISH

Moliyaviy boshqaruv har qanday aksiyadorlik jamiyatining asosiy funksiyalaridan biri bo'lib, uning samaradorligi kompaniyaning barqarorligi va rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Xorijiy mamlakatlarda to'plangan ilg'or tajribalar O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari uchun moliyaviy boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish imkoniyatini taqdim etadi. O'zbekiston moliyaviy boshqaruv tizimini xorijiy tajribalar asosida moliyaviy rejalashtirish, tahlil va prognozlashtirish sohasidagi muhim jihatlarni yoritadi.

O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlari uchun bunday yondashuvni joriy etish muhimdir, chunki real vaqtda tahlil kompaniyalarning tezkor moliyaviy qarorlar qabul qilishini ta'minlaydi. Ayniqsa, iqtisodiy o'zgarishlarga sezgirlik talab qiladigan sektorlarda bunday mexanizmlar yuqori samaradorlikni ta'minlashi mumkin.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 24-mayda qabul qilingan PQ-162-sonli "Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, byurokratik tartibotlarni qisqartirish, shuningdek, davlat boshqaruvi, iqtisodiyotning real sektori tarmoqlarini hamda hududlarni raqamli transformatsiya qilish aksiyadorlik jamiyatlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ularning samaradorligini oshirish vazifalari belgilangan[1].

Xorijiy tajribadan olingan yondoshuvlar O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari uchun moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Real vaqtda tahlil qilish imkoniyati, zamonaviy modellashtirish vositalari va jarayonlar shaffofligini ta'minlash kabi yo'nalishlar kompaniyalarning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi.

Ushbu yondashuvlarni amalga oshirish milliy kompaniyalarning raqobatbardoshligini oshirish va ularning jahon bozorida o'z o'rnini mustahkamlash uchun muhim qadam bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy va solishtirma tahlil, umumlashtirish, kompleks baholash, abstrakt-mantiqiy fikrlash kabi usullardan foydalanilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy jarayonlarni samarali boshqarishda real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyati katta ahamiyatga ega. Iqtisodchi olim Jon Kotterning fikriga ko'ra, bunday avtomatlashtirilgan tizimlar kompaniyalarning raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi va moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlaydi[2].

Shuningdek, moliyaviy modellashtirish vositalari orqali moliyaviy jarayonlarni samarali boshqarish masalalari oid tadqiqotlar keng amalga oshirilmoqda. Xususan, rivojlangan davlatlarda moliyaviy modellashtirishni samarali olib borish uchun bir qator zamonaviy ilmiy yondoshuvlardan foydalaniladi.

Masalan, iqtisodchi olim Robert Kaplanning ta'kidlashicha, moliyaviy modellashtirish kompaniyalarning uzoq muddatli strategik rejalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi[3]. Kaplan va Nortonning Balanslashtirilgan ko'rsatkichlar (Balanced Scorecard) modeli moliyaviy jarayonlarni strategik maqsadlar bilan bog'lashda ko'plab kompaniyalar uchun samarali yondashuv sifatida xizmat qiladi.

Moliyaviy boshqaruvga bag'ishlangan tadqiqotlarda risklarni aniqlash moliyaviy operatsiyalarning har bir bosqichida turli risklarni tahlil qilishni talab qiladi, Tomas Sadouskining ta'kidlashicha, risklarni aniqlash va ularga reaksiya tizimini yaratish har qanday yirik kompaniyaning moliyaviy barqarorligini saqlash uchun muhim qadam hisoblanadi[4]. Risklarni aniqlash va boshqarishda avtomatlashtirilgan sistema va dasturlardan foydalanish juda muhim.

Maxsus risk-analiz vositalari kompaniyaga moliyaviy risklarni oldindan aniqlash va monitoring qilish imkonini beradi. E.Xeffernamning fikricha, bu kabi avtomatlashtirilgan vosita-platformalar Yevropa kompaniyalari orasida keng tarqalgan va ularning moliyaviy risklarini sezilarli darajada kamaytirishga yordam bergan[5].

Diversifikatsiya moliyaviy resurslarni turli yo'nalishlarga yo'naltirish orqali, bir manbaga bog'liqlikni kamaytirish va yuqori xavflarga qarshi barqarorlikni oshirish imkonini beradi. Masalan, agar kompaniya faqat bir bozorda faoliyat ko'rsatayotgan bo'lsa, iqtisodiy yoki siyosiy o'zgarishlardan ta'sirlanishi mumkin. Diversifikatsiyalash orqali kompaniya turli yo'nalishlardagi imkoniyatlardan foydalanishga va risklarni kamaytirishga erishadi. Charlz Xendersonning tadqiqotiga ko'ra, diversifikatsiyalangan investitsiya portfellari xavflarni 40%gacha kamaytirishga imkon beradi[6].

Shuningdek, moliyaviy boshqaruv tizim muammolari tahlil o'tkazgan Harvard Business Review jurnali, shaffof moliyaviy hisobotlar va aksiyadorlar bilan munosabatlarning samarali boshqarilishi kompaniyalarning kapitalni jalb qilishda va uzoq muddatli investitsiya strategiyalarini amalga oshirishda muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi, deb hisoblaydi[7].

Ular hamda "Aksiyadorlar bilan samarali muloqot" mavzuida 2019 yilda olib borilgan tadqiqotlarga asoslanib, kompaniyalar o'zlarining moliyaviy axborotini to'g'ri va aniq berish orqali global bozordagi raqobatni yanada yaxshilashga erishishlarini bildirganlar.

Shu jihatdan olganda, P.Druker, menejment sohasidagi murakkab tadqiqotlar olib borgan olim sifatida korporativ boshqaruvda aksiyadorlar bilan samarali aloqalar o'rnatishning muhimligini ta'kidlashi muhimdir[8]. Uning fikricha, kompaniya faoliyatining har bir yo'nalishi, aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilish va ularga aniq, shaffof ma'lumot berish asosida yaxshiroq boshqariladi. Bu, o'z navbatida, aksiyadorlar o'rtasida ishonchni oshirish va kompaniyaning moliyaviy o'sishini ta'minlashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Xorijiy mamlakatlarda ko'pgina aksiyadorlik jamiyatlari zamonaviy avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanadi, ular kompaniya moliyaviy holatini kunlik, hatto soatlik asosda kuzatish imkonini beradi. Masalan, AQSh va Yevropa mamlakatlarida moliyaviy jarayonlarni monitoring qilish uchun SAP, Oracle Financials, yoki Microsoft Dynamics kabi platformalar keng qo'llaniladi. Yaqinda olib borilgan Yevrostat tahlillariga ko'ra, Yevropadagi yirik kompaniyalarning 85% moliyaviy boshqaruvda avtomatlashtirilgan platformalardan foydalanish natijasida o'z samaradorligini oshirgan[9]. Ushbu tizimlar orqali moliyaviy ko'rsatkichlarning o'zgarishini kuzatish, jarayondagi xatolarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish mumkin.

Shuningdek, Kaplan va Nortonning Balanslashtirilgan ko'rsatkichlar (Balanced Scorecard) modeliga oid tadqiqot natijalariga ko'ra, Yevropa kompaniyalarining 78%i zamonaviy modellashtirish vositalari (SAP BPC, Oracle Hyperion va boshqalar)dan foydalanish orqali o'z moliyaviy prognozlarini yaxshilashga erishgan[3]. Masalan, MS Excel dasturi moliyaviy ssenariylarni tahlil qilish uchun qulay platforma hisoblansa, MATLAB yoki Python kabi dasturlash vositalari orqali chuqurroq va murakkab modellashtirish ishlari amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, SAP Business Planning and Consolidation yoki Oracle Hyperion Planning kabi maxsus dasturiy ta'minotlar prognozlashtirish va budjet rejalashtirish jarayonlarini soddalashtiradi.

Moliyaviy modellashtirish vositalarining eng muhim jihati shundaki, ular kompaniya uchun bazaviy, optimistik va pessimistik ssenariylar ishlab chiqish imkonini beradi. Masalan, Yevropa kompaniyalari kapital oqimlarini optimal boshqarish maqsadida har bir ssenariy bo'yicha moliyaviy rejalarini tayyorlaydi. Yevrostat ma'lumotlariga ko'ra, Yevropa Ittifoqi kompaniyalarining 68%i ssenariyli rejalashtirish vositalaridan foydalangan holda, o'z investitsiya qarorlarini tezkorlik bilan qabul qilishni ta'minlaydi[10].

Shu bilan birga, Britaniya tadqiqot institutining 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, ssenariyli rejalashtirish jarayonida ishtirok etgan kompaniyalarning 72%i iqtisodiy zarbalariga nisbatan barqarorlikni oshirishga erishgan[11]. Bunday yondashuv tashqi omillarni hisobga olib, moliyaviy risklarni minimallashtirish imkonini beradi. Bu rejalar nafaqat tashqi omillarni, balki ichki resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini ham ko'zda tutadi. O'zbekiston kompaniyalari uchun bunday

modellashtirish vositalarini joriy etish strategiyaviy qarorlar qabul qilishni osonlashtiradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Xorijiy mamlakatlarda moliyaviy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash kompaniyalarning ishonchliligi va aksiyadorlar bilan munosabatlarini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Masalan, AQSh va Yevropa aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar (IFRS yoki GAAP) asosida tayyorlab, ularni aksiyadorlar va jamoatchilik uchun ochiq qiladi. Bundan tashqari, kompaniya rahbariyati va aksiyadorlar o'rtasidagi muntazam muloqot moliyaviy rejalashtirish jarayonini yanada samarali qiladi.

Jahon moliyaviy bozorlarida amalga oshirilayotgan strategik qarorlar ko'pincha innovatsion loyihalarga va yuqori samaradorlikka ega bo'lgan sektorlarga investitsiya qilishga qaratilgan. Masalan, texnologik startaplar, ekologik toza energiya manbalari, yoki sun'iy intellekt sohasidagi loyihalar, kompaniyalar uchun katta potensialga ega[12]. Ma'lumotlarga qaraganda, 2022-yilda yangi energetika kompaniyalariga qo'yilgan investitsiyalar 30% ga oshdi, buni ayrim rivojlangan mamlakatlarda ekologik o'zgarishlarga qarashlarini o'zgartirishga yo'naltirgan strategiyalar yaratish uchun ishlatilgan.

Strategik investitsiyalar natijasida kompaniyalar nafaqat iqtisodiy manfaatlarga, balki ijtimoiy mas'uliyatga ham ega bo'ladilar.

Masalan, Google va Tesla kabi yirik korporatsiyalar yangicha ekologik loyihalarga investitsiya kiritish orqali nafaqat moliyaviy muvaffaqiyatga erishmoqda, balki jamiyatga xizmat qilishda ham muhim rol o'ynamoqda. 2019 yilda Tesla, ekologik toza transport vositalari ishlab chiqarish uchun \$1 milliardlik investitsiya loyihasini amalga oshirdi, va buni natijasida uning aksiya narxi 200% ga oshdi.

Uzoq muddatli moliyaviy strategiyalar faqatgina yangi investitsiyalarga emas, balki kompaniyaning ichki moliyaviy jarayonlarini optimallashtirishga ham qaratilgan. Raqobatga kirishish va samaradorlikni oshirish uchun, kompaniyalar xarajatlarni kamaytirish, moliyaviy tahlillarni yuksaltirish va ichki jarayonlarni avtomatlashtirish uchun aniq choralar ko'rishadi. Buning natijasida, kompaniyalar moliyaviy resurslarini samarali taqsimlaydi, ishlab chiqarishni optimallashtiradi va xarajatlarning iqtisodiy samarasini yaxshilaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy raqamlashtirish va avtomatlashtirish tizimlaridan foydalanish samaradorlikni oshirishda katta ahamiyatga ega. Ko'plab yirik kompaniyalar moliyaviy tahlil va hisobotlar uchun maxsus dasturiy ta'minotlardan foydalanmoqda. Masalan, IBM va SAP kabi kompaniyalar moliyaviy prognozlash va tahlil qilishda sun'iy intellektga asoslangan dasturlardan foydalanishgan.

Bu zamonaviy tizimlar 2023 yilda kompaniyalar uchun xarajatlarni 20% ga kamaytirish va moliyaviy risklarni 15% ga kamaytirishga yordam bergani to'g'risidagi statistikadan ma'lum bo'ladi.

Uzoq muddatli moliyaviy strategiyalar jahon moliyaviy bozorlarida kompaniyalarning muvaffaqiyatini ta'minlash va ularning raqobatdoshligini saqlashda

hal qiluvchi ahamiyatga ega. Investitsiya yo'nalishlarida innovatsion loyihalarga va ekologik toza texnologilarga e'tibor qaratish, kompaniyalarning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, ichki moliyaviy jarayonlarni optimallashtirish va xarajatlarni samarali boshqarish uchun strategik choralar ishlab chiqish, kompaniyalarga moliyaviy samaradorlikni oshirish va ularning raqobatbardoshligini saqlashga imkoniyat yaratadi. Mazkur strategiyalarni to'g'ri amalga oshirish orqali, kompaniyalar o'z moliyaviy barqarorligini saqlash va bozordagi o'rnini mustahkamlash imkoniga ega bo'ladilar.

Har qanday mamlakat yoki kompaniya o'z moliyaviy strategiyasini aniq belgilashda bir necha omillarni e'tiborga oladi. Ushbu strategiyalar nafaqat moliyaviy samaradorlikni oshirish, balki barqaror rivojlanishni ta'minlashga ham qaratilgan. Zamonaviy investitsiya strategiyalari esa innovatsion moliyaviy vositalarni va yashil moliyani o'z ichiga oladi. Bu ikki yo'nalishning ahamiyati va ularning qo'llanilishi jahon miqyosida ko'plab kompaniyalar va iqtisodiyotlarda o'zining ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda.

Xulosa va takliflar.

Xorijiy tajribalar O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlariga ham o'z bizneslarida ushbu strategiyalarni joriy qilishda yordam berishi mumkin. O'zbekistondagi yirik kompaniyalar uchun, jahon bozoridagi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati: o'zgarishlarga tezkor javob berish va moliyaviy risklarni kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajribalar, ayniqsa, avtomatlashtirilgan sistema va xedjirlash strategiyalarini joriy etish orqali, O'zbekistondagi kompaniyalar global darajada raqobatbardoshligini oshirishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va bozordagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi.

Kelgusida, moliyaviy risklarni samarali boshqarish va ularni minimallashtirish strategiyalari O'zbekistondagi kompaniyalar uchun ham katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Texnologiyalarning rivojlanishi va avtomatlashtirishning ko'payishi, moliyaviy bozorlardagi xavflarni tushunish va ularga tegishli reaksiyalarni ta'minlashda yangi imkoniyatlar yaratadi.

Demak, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun mazkur usullarni joriy qilish O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlarining kelajakdagi rivoji uchun muhim qadam bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 24-mayda qabul qilingan PQ-162-sonli "Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorda. <https://nrm.uz>

2. Kotter J. P. Leading Change. Harvard Business Review Press. 1996.

3. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business Review Press, 1996.
4. Sadowski, T. (2017). Risk Management in Financial Markets. New York: Financial Times Press.
5. Heffernan, E. (2019). Hedging and Risk Management in Global Markets. London: Wiley Finance.
6. Henderson, C. (2021). Investment Diversification and Risk. Journal of Financial Economics, 34(2), 112-128.
7. Harvard Business Review. (2019). The Role of Effective Shareholder Engagement.
<https://hbr.org/2019/06/the-role-of-effective-shareholder-engagement>
8. Drucker P. The Practice of Management. London: Routledge, 2012.
9. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220609-1>
10. <https://ec.europa.eu/eurostat>.
11. https://www.ey.com/ru_kz/ceo/ceo-outlook-july-2023-on-ai-transformation
12. Statista. (2022). Investment Trends in Technology and Renewable Energy. Statista. <https://www.statista.com>